

Anthony C. Hepburn

ETNICITÁS ÉS HATALOM VISZONYA VITATOTT HELYZETŰ VÁROSOKBAN: A TÖRTÉNELMI TAPASZTALAT

A városokat gyakran tekintjük az emberi civilizáció csúcának, olyan kozmopolita településformának, ahol új identitások születnek és virágoznak. Ebben a megközelítésben elmosódnak a hagyományos határok; a munkahely és a lakóhely igen közel esnek egymáshoz. Ugyanakkor számos modern város rendelkezik olyan közösségekkel, amelyek megkülönböztetik magukat a többségtől – vagy esetleg a többség különbözteti meg őket – a nyelvhasználat, vallás, bőrszín vagy kultúra tekintetében. Így merülhet fel a kérdés: „Hogyan próbálják a városok kezelni az esetleges diszfunkciókat?” Vegyük példának a 19. századi gyorsan gyarapodó brit iparvárosokat, amelyek növekvő lakosságukat főleg a környező településekről szívták fel. Így míg a városi élethez és a gyári munka szigorához alkalmazkodás jelentős probléma lehetett, a városi közösségbe történő beilleszkedés kisebb kihívást jelentett.

Azonban más összefüggésben a városi lakosságot sem manapság, sem az ipari forradalom korában nem tartották egységesnek. Ehelyett a városi népességet olyan etnikai határok mentén osztották fel, amelyek megjelentek a térbeli és szimbolikus szegregációban, a foglalkozás és ipari tevékenység eltérő profiljaiban, a csoporton belül történő házasságkötések gyakorlatában és néha a randalírozásig fajuló nyílt ellenségeskedésben vagy más konfliktusokban. Ilyen összefüggésben beszélhetünk „megosztott városokról”. De sok esetben a különböző csoportok nem csupán a hatalomért és erőforrásokért küzdenek, hanem a konfliktusoknak sokkal mélyebb politikai és kulturális gyökerei vannak, vagy éppen a város nemzeti és állami hovatartozását vitatják. Ilyen esetekben a kifejezések használatában is meg kell különböztetnünk egymástól az olyan városokat, mint a hidegháborús érában megosztott Berlin, és mint az észak-amerikai városok, ahol a magas szintű etnikai és faji szegregáció hosszú idő óta jellemző. Egyes tudósok a „frontier város” kifejezést használják ezekre az esetekre (Kotek 1996b). Mások, ahogy jelen tanulmány szerzője is, úgy vélik, hogy ez a kifejezés földrajzi vonatkozásokat sugall, ami nem minden esetben igaz, s helyette a „megosztott város” kifejezés használatát szorgalmazzák (Klein 2001; Hepburn 2004). Ezt nagy jelentőséggel bíró, központi városként definiálják, ahol kettő vagy több etnikailag tudatos, vallásában, nyelvében,

kultúrájában és megélt történelmében megosztott etnikai közösség él egymás mellett, kölcsönösen megkérdőjelezve a másik felsőbbrendűségét.

Jelen írás azokat a változatos módokat igyekszik feltárni, ahogyan az említett problémák keletkeznek, és ahogyan az állam, a nemzetközi szervezetek és a kérdéses városok lakói kezelik őket. Feltesszük azt a kérdést is, hogy ez idáig hány konfliktust sikerült megoldani, kezelni vagy egyszerűen csak megváltoztatni. Eközben számos megosztott városra fogunk hivatkozni a modernkori történelemből, úgymint Gdańsk és Trieszt, ahol a külső beavatkozás is jelentős szerepet játszott. De szóba kerül majd Brüsszel és Montreal is, ahol az állami és a regionális politika intézményrendszerén keresztül küzdenek azzal összetett és technikai problémákat is magában rejtő helyzettel, hogy két egymással nem különösebben barátságos nyelvcsoporthoz békés együttélését elősegítsék. Belfast és Jeruzsálem, a maguk megoldatlan etnikai problémáival, olyan városok, ahol hosszú idő óta rendszeresen felüti a fejét az erőszak, bár ez az utóbbi időben kevésbé volt jellemző. Az indiai Gujarat államban fekvő Ahmedabad esetében a nemzeti szuverenitás kérdését fél évszázaddal ezelőtt sikerült megoldani, de a helyzet a hindu és muszlim szembenállás miatt az utóbbi időben súlyosabbá vált, mint korábban az indiai megosztottság ideje alatt bármikor.

Integrációs kényszer

Városi környezetben a gazdasági és a szűkös térbeli adottságok is hozzájárulhatnak az integráció elősegítéséhez. Mégis, a városi környezetben koncentrálódó etnikai konfliktusok egyik legfigyelemreméltóbb jellemzője az, ahogyan az egyéni választások és élettörténetek fenntartják a különböző csoportok megosztottságát. Ilyenek azok a kulturális és viselkedésbeli sajátosságok, amelyeket a lakosok poggyászként cipelnek magukkal vidékről a városba – ezek közül a történelem, a vallás és a nyelv a legfontosabbak. A városi környezetben további különbségek is kialakulhatnak, ahogyan egyre több elem adódik hozzá a csoport emlékezetéhez. Az utóbbi egy évszázadban különösen az észak-amerikai multikulturális városokat lehetett

„az örökölt szomszédság” jelenségével leírni, ahol az etnikai közösségek különösebb nehézségek nélkül, gyakran változtatták a helyüket, egész szomszédságukat hátrahagyva az utánuk érkezőknek. A megosztott városokban aligha találkozhatnánk hasonló gyakorlattal, mivel a szomszédság és a belakott terület szimbolikus jelentőséggel bírnak. Példának okért Észak-Írországból a protestánsok makacsul ragaszkodnak azokhoz az apró városi enklávékhoz, amelyek katolikus fennhatóság alá tartozó területeken helyezkednek el (Bollens 2000). Szintén rendkívül sajtószerű Jeruzsálem helyzete, ahol sok helyszín kiemelkedő történelmi jelentőséggel bír. Ott külső és belső tényezők is fontos szerepet játszottak abban, hogy a város jelenlegi, központi szerepe létrejöhessen. Lehet, hogy a városfalnak már 3000 éves történelme van, de 1967-óta az emlékmű jelentősége sokat változott (Dumper 1997; Wasserstein 2001). Torontóban a helyi vezetőség helyezte át a város kulturális súlypontját azáltal, hogy jelentős középületeket építtetett a városközpont keleti, francia részében. Az olasz nacionalisták is örömmel fogadták, amikor a Habsburg uralom alatt álló Trieszt szlavóniai részét alagúttal csatolták hozzá az olasz városrészekhez. Később a Szlovén Nemzeti Házát lerombolták, és éppen úgy, mint ahogyan az a belfasti protestánsokkal történt, a szembenálló csoport kulturális megnyilvánulásait a „hátsó utcákba és félreeső kerületekbe” száműzték.

Azt a folyamatot is érdemes feltárunk, ahogyan egyéni választások eredményeként az etnikai határok ellenálltak vagy éppen megadták magukat a kulturális erózió hatásának. Első látásra a nyelvi különbség fontos, objektív jelölője lehet az etnikai határoknak. Ugyanakkor sok olyan esetben, ami jelen kutatás tárgyát képezi, felfedezhetünk egy helyi dialektust, amely az egész közösségen belül fontos szerepet játszik. Ilyenek a trieszti, brüsszeli, elzászi vagy a kasub dialektusok. Ennél is általánosabb jelenség az, hogy hosszabb idő alatt a megosztott városokban létrejön a nyelvi váltás (language shift), s ezt az urbanizáció és a társadalmi mobilitás együttesen elősegítik. Ilyen esetekben bevett gyakorlatnak számít, hogy bizonyos nyilvános interakciók az egyik nyelven történnek, míg az otthonokban folyó magánbeszélgetések egy másikon. A francia kormány ennek akarta elejét venni 1945 után Strasbourgban, ahol egy elhíresült plakátkampány igyekezett meggyőzni az embereket arról, hogy „C'est chic de parler français”¹ (Gardner-Chloros 1991). Olyan városokban, mint Trieszt, Brüsszel, Montre-

al és Gdańsk nem ritkaság, hogy a felfelé irányuló társadalmi mobilitás megkövetelte, hogy a kisebbségi csoportok a domináns nyelvre váltsanak. Ahhoz, hogy ezek a trendek a visszájára forduljanak, nagyszámú társadalmilag felfelé mobilis bevándorlóra volt szükség. Amennyiben ez bekövetkezett, a kulturálisan fókuszált nacionalizmus kijelentette az alárendelt nyelv egyenlőségét, vagy sok esetben annak felsőbbrendűségét. Ebből kifolyólag – annak ellenére, hogy először erre gondolnánk – a nyelvi különbségek kevésbé objektív mutatói az etnikai különbségeknek. A nyelvi váltás vagy a nyelv megőrzése többnyire közösségi stratégiák, s ezek átvétele vagy elutasítása külső körülmények függvénye. A nyelvi különbségeknek, így vagy úgy, ideológiailag is megalapozottnak kell lenniük, mielőtt az etnikai felemelkedés bekövetkezne.

Az eltérő vallási hagyományok sokkal erősebb korlátot jelentenek az etnikai különbségek feloldódásakor, mivel csökkentik a keresztházasságok valószínűségét és megerősítik az önálló oktatási rendszer igényét. Ezek a határok a domináns csoport beleegyezése mellett vagy tiltakozásának ellenére is bekövetkezhetnek. Ahmedabadban az a muszlim közösség, amely az 1947-es megosztottság után is fennmaradt – és amely kategorikusan megfogalmazta, hogy indiai állampolgárként jövőjét az Indiai Köztársaságon belül látja –, kiprovokálta, hogy a hitközösség számos tagja Pakisztánba költözzön. Az indiai és különösen a gudzsarati politikusok körében egyre jellemzőbb hindu nacionalizmus erősödése mellett az indiai-pakisztáni kapcsolatok megromlása is bekövetkezett, ami az utóbbi időben egyet jelentett azzal, hogy az ahmedabadi és más muszlimokat már a „rendbontó” és „terrorista” kifejezésekkel stigmatizálták (www.geocities.com).

Az urbanizmus hatásai

Milyen különleges hatása van a városi környezetnek az etnikai konfliktusokra? Spolsky és Cooper (1991) amellett érvelnek, hogy az urbanizáció a nyelvi sokszínűségnek és a nyelvi egységnek egyidejűleg kedvez. Ahogyan az utazás egyre könnyebben elérhetőbbé válik, a városok etnikailag egyre színesebb tömegeket vonzanak. A városokban jóval magasabb a szakmai specializáció és a társadalmi rétegződés skálája, ami kedvez a nyelvi sokszínűség megjelenésének. Az ahmedabadi mesterségek és szakmák többsége történetileg vagy a muszlimokhoz vagy a hindukhoz köthető, így a városi lakosság

1 Franciául beszélni sikkes, „menő”.

szakmák szerinti elkülönülése – ami más indiai városokra különben is jellemző volt –, gyakorlatilag etnikai szegregációt is jelentett egyben (www.boloji.com). Másrészt a városi környezet az embereket a fizikai tér szempontjából is közelebb hozza egymáshoz, miközben az állami és a városi vezetésnek egyre határozottabb célja a nyelv egységesítése, s ezt az oktatáson és egyéb közszolgáltatásokon keresztül igyekszik érvényre juttatni. Ezzel egyidőben egy olyan konfliktus is megjelenik, amely egyrészt a kommunikációs szükséglet, s ezáltal a nyelv egységesülése, másrészt a csoportidentitás ösztönös védelme, és a csoport nyelvének és vallási hagyományainak megőrzése között áll fenn. A fizikai közelség nem feltétlenül könnyíti meg az etnikai konfliktusok feloldását. Amikor a vidéki földművesek nagy számban érkeznek a városokba, vagy lépnek új szakmai közegbe, meggyőződésük szerint megváltoztathatják, vagy megerősíthetik az etnikai fensőbb mintázatokat. Ahol ez nem történik meg, ott a távoli szülőföldön felerősödik az etnikai tudat, akkor is, ha az etnikai identitás ott korábban stabil volt, s nem akadtak olyan tényezők, amelyek azt megkérdőjelezték. Meglepő, hogy az 1916–1922-es ír forradalom vezetői közül hányan végeztek szellemi munkát Dublinban és Londonban – köztük az IRA vezetője, Michael Collins is – azok közül, akik egyébként az etnikailag egységes Délnyugat-Írország földműves családjaiból származtak. Egy, az 1970-es években Québec tartományban végzett attitűdvizsgálat szerint a fiatal francia anyanyelvűek a kétnyelvű Hull városban – ami közvetlenül Ottawa mellett fekszik a folyó túlsó partján, így egészen közel esik az angol nyelvű Ontarióhoz –, bár rossz véleményekkel vannak róla, szorosabb kapcsolatot ápolnak az angol nyelvű kultúrával, mint egy hasonló csoport Québec városában, mélyen a francia nyelvű Québec tartomány szívében (Laponce 1987). Ez az észak-ír esethez hasonlóan azt sugallja, hogy a „másik oldal” közelsége Belfastban, Észak-Írország egészéhez viszonyítva, nemhogy csökkenti, hanem erősíti az etnikai ellentéteket. Másrészt, ahogyan azt Gdańsk és a két világháború közötti Trieszt példája mutatja, a meglehetősen durva nemzeti kormányok csakúgy, mint a sokkal kíméletesebb brüsszeli, viszonylag nagy sikerrel integrálták a bevándorlókat a domináns nyelvbe, miközben a külvárosok és a vidéki települések váltak az ellenállás központjává.

A metropoliszok jelentősége

A 19. századtól kezdve a nyugat-európai városok „háterszág”-fogalmát számos tényező alakította: természetföldrajzi sajátosságok, katonai stratégiák, gazdasági jellegzetességek és főleg kulturális jellemzők. A vitatott városok és a háterszág kapcsolatának megértése igen lényeges, mert ezek kölcsönösen erősítik egymást. A modernításban az etnikai csoportoknak szükségük van egy nagyvárosra, ami az urbanizáció központja lehet, és ahol a kultúrájuk bemutatásra kerülhet. Mivel a modernításban az urbanizáció folyamata elkerülhetetlen, egy nagyváros nélküli etnikai csoport helyzete igencsak problémás lehet. A 19. század végéig a magyarországi Budapest volt a szlovák nemzetiségű városi lakosság központja, ahogy a szlovénoké az olaszországi Trieszt. Az első világháború után így sebtében kellett fővárosként kitalálni, de legalábbis felfejleszteni Bratislava (Pozsony) és Ljubljana városait. Más esetekben – például a német Prágában, az angol-ír Dublinban és a svéd Helsinkiben – a demográfiai nyomás hatására ennek éppen az ellenkezője történt. Megint más esetekben demográfiai, földrajzi és állampolitikai okokból kifolyólag az átalakulás kevésbé volt szembetűnő: a Triesztben élő szlovén lakosságnak például esélye sem volt a demográfiai többség megteremtésére. Gdańsk és Breslau (ma Wrocław) városaiban demográfiai és államhatalmi tényezők együttesen akadályozták az átalakulást, egészen addig, amíg az végül erőteljes külső hatás eredményeként mégis megtörtént 1945 után.

Más esetekben a vitatott nagyvárosok helyzete máig nem oldódott meg. Időnként úgy tekintenek ezekre a városokra, mint veszélyforrásokra, amelyek kényszerítő erővel bírnak a domináns kultúra esz-köztárában, ami városellenes attitűdöket eredményezhet a kisebbségben lévő csoportokban. Ezen túl a nagyváros olyan értékes kincs lehet, amit „meg kell kaparintani”, vagy „vissza kell szerezni”. Vegyük Brüsszel példáját, ahol a lakosság többsége 1850-ig holland ajkú volt, de 1950-re a többségnek már a francia volt az anyanyelve. A flamand nemzeti mozgalom eltökélte, hogy nem mond le a nyelvvel kapcsolatos revizionista törekvéseiről, részben a város flamand hagyományai, részben annak modernkori jelentősége miatt. Tették mindezt annak ellenére, hogy más, bár szerényebb jelentőségű városok, mint például Antwerpen, már flamand fennhatóság alatt álltak. Fél évszázaddal ezelőtt a québeci nacionalisták elutasították az urbanizációt azzal, hogy az felerősíti az angol befolyást és a kor-

ruciót. Ennek ellenére az utóbbi ötven évben jelentős erőfeszítéseket tettek Montreal francia arculatának megerősítésére. Hasonlóképpen, a palesztin nacionalizmus mindig igényt fog tartani Jeruzsálem egyes területeire, mivel számukra a „nagyvárosnak” nincs más lehetséges alternatívája. Bár Tel Aviv az ország második legnagyobb városa is jelentős zsidó lakossággal rendelkezik, Izrael mégsem hajlandó lemondani Jeruzsálemi területekről, mert azoknak rendkívül fontos szimbolikus jelentősége van. Belfast szerepe, mint a protestánsok fellegvára, szintén rendkívül lényeges, az ulsteri protestáns identitás kialakításának szempontjából ugyanúgy, mint abból a szempontból, hogy egy ilyen lobbanékony városban a brit állam nem merete felülrni a többség óhaját. Tétélezzük fel, hogy az 1914-es liberális brit kormány egy belfasti vérfürdő nélkül tudta volna felállítani saját önkormányzati rendszerét. Ebben az esetben az elképzelés megvalósult volna, és soha nem jött volna létre a független Észak-Írország.

Az ellenállás formái

Milyen ellenállási formák közül választhatnak a vitatott városok kisebbségi csoportjai? Ahol a kisebbségi csoport lehetőségei szűkösek, ott a csendes ellenállás stratégiája a legáltalánosabb. Ez volt jellemző francia Montrealban egészen az 1960-as évekig, ahol ezt *la survivance*²-nak nevezték. Az arab Palesztinában *sumud*-nak nevezték, egészen a modernkori nacionalizmus megjelenéséig az 1960-es években. Hasonló stratégiát ír le műveiben a belfasti regényíró Joseph Tomelty, amikor az egyik katolikus negyed kapcsán a „Falls Road rettentő fatalizmusáról” ír, és Günter Grass, amikor *A bádogdob* című klasszikus regényében az egyik főhős, Jan Bronski karakterének opportunista nemzeti identitását jellemzi. A 19. században Flandriát és a vidéki Írországot is hasonló, a kivándorlást és az emigrációt is ellenző sztoikus attitűdök jellemezték, s ezt a hozzáállást elsősorban a katolikus egyház erősítette. Brüsszel munkásosztálybeli flamand lakossága különösen nyugodtnak bizonyult addig, amíg az 1945-után érkező szintén flamand bevándorlók megbillentették az egyensúlyt.

Ahmedabad csökkenő muszlim lakossága csak 1947 után lépett a csendes ellenállás útjára, ami azonban nem volt elég hatékony ahhoz, hogy a külső irányítás alatt álló hindu milícát a szándékaitól eltérítse. Amikor 1992-ben az indiai Uttar Paradesh

államban fekvő Ayodhya városában lázongó csöcselék lerombolt egy mecsetet, melynek helyén hitük szerint egy ősi hindu templom állt, korábban soha nem látott erőszakhullám söpört végig Észak-Indián. Ennek részeként 2002-ben még egy zsúfolt vonatot is megtámadtak, amelyen hinduk utaztak hazafelé Ayodhya városából. Bár a halálos áldozatokat követelő támadás Ahmedabadtól 75 mérföldre történt, a városban heves muszlim-ellenes zavargások kezdődtek. Végül a város kisebb muszlim közösségeit leigázták, s ezután egyre nagyobb méreteket öltött az etnikai szegregáció, csakúgy, mint Belfastban az 1920–1922-ig és 1969–1971-ig tartó időszakokban. A Belfastban történtek is azt példázák, hogy az efféle események visszafordíthatatlan természetűek; mivel a hosszan elhúzódó konfliktusok során a szegregáció szintje az összecsapások között stabilizálódik, de szinte sohasem csökken, ezért összességében a szegregáció mértéke folyamatosan növekszik. Ugyancsak Belfastban manapság egyre jellemzőbb, hogy a kisebbségben lévő katolikusok – hasonlóan a muszlimokhoz – az óváros negyedében zsúfolódnak össze, míg a domináns protestáns lakosság – úgy, mint a hinduk – a város biztonságosabb, külvárosi kerületeit foglalják el.

A nyelvi váltás sok esetben jellemző folyamat. David Latin (1997) például megkülönbözteti a totális dominanciát (vagy nyelvi hegemoniát) a kisebb jelentőségű nyelvi sztenderdizációtól/nyelvi racionalizációtól. A szerző azt sugallja, hogy míg az utóbbi gyakran előfordul, addig nyelvi hegemonia nélkül a teljes átalakulás nem megy végbe, ahogyan ez Prágában és Helsinkiben is történt a 19. század végén. A brüsszeli eset kapcsán azt is láthatjuk, hogy mivel holland nyelv brabanti dialektusa nagy hasonlóságot mutat a belga franciával, és mivel a flamand nyelvjárás erősen különbözik a szabványos hollandtól, a Brüsszelben élő feltörekvő flamandok könnyebben váltottak a franciára, mint a holland nyelvűre. Persze az is lehet, hogy az egésznek sokkal kevesebb köze van a nyelvészeti sajátosságokhoz, és lényegesebb az, hogy a feltörekvő brüsszeli flamandok a 20. század közepéig sokkal többször érintkeztek franciával, mint a hollandul. Brüsszelben az állam hatalma és kezdeményező ereje – meg persze a flamand lakosság általánosan megfogalmazott igénye – kellett ahhoz, hogy megakadályozzák a holland nyelv eltűnését. Québecben a tartományi kormányzat hozott figyelemreméltó, a montreali etnolingvisztikai trendekre tartós hatásokat kifejítő rendelkezéseket. Az izraeli központi kormányzat pedig hatalmának szimbólumát, vagyis egész

2 Vagyis magyarul „a túlélésnek” ...

Jeruzsálemet vonta irányítása alá. A német-szláv kapcsolatok viszonyában Gdańsk (és Breslau) németiségének fenntartása a 19. század végén sokkal inkább a Berlinben székelő autoriter, nacionalista államhatalom szándéka volt. Ezzel szemben a Habsburg-kori Bécs „multinacionálisabb” elveket vallott; Ausztria olyan városok felett uralkodott, amelyek jellegüket tekintve egyre kevésbé voltak németek, s ilyen volt például Prága is.

A német állam a 19. század végén – csakúgy mint később a náci érában – durván beavatkozott az oktatáspolitikába. Ekkor Gdańskban és más városokban is a német nyelv oktatását tették kötelezővé az iskolákban, míg a lengyelt betiltották. Sokszor a domináns hatalom csak korlátozza a kisebbség oktatási lehetőségeit, például kizárólag az alapfokú oktatást teszi elérhetővé, azt is csak vidéken. Ez a gyakorlat abból az elképzelésből származik, hogy a város egy olvasztótégely, vagyis az megengedhető, hogy vidéken a kisebbség tagjai saját nyelvükön végezzék az alapfokú oktatást, de az engedmények itt véget is érnek. Ha a kisebbség nyelvén történő oktatás beszivárog a városba, az akkor is csak a külső negyedekig juthat el, ahogyan ez Triesztben is történt. Ezekben az esetekben többnyire a vallás, főleg a katolicizmus áll a háttérben. Francia Montrealban, ahol a nyelvi különbségek nyíltan nem problematizálódnak, szintén vallási különbségek, pontosabban a katolikus egyház szervezeti struktúrája tette lehetővé a francia nyelvoktatás fennmaradását. Ugyanakkor a felsőoktatás továbbra is ellenáll annak a lehetőségnek, hogy a kisebbség a saját nyelvén tanuljon, mivel ez fenntartja a kisebbségben lévő csoport elitjének elkülönülését. Ez a gyakorlat viszont sok esetben ahhoz vezet, hogy a kisebbségi nyelvet „kulturálisan alsóbbrendűnek” ítélik.

Ha egy város etnolingvisztikai szempontból megosztott, gyakran próbálják jogi szabályozással megerősíteni vagy gyengíteni a nyelvek használatát. Időnként csupán a hatalom és a büszkeség kérdése, hogy azok, akik tökéletesen megértenek egy bizonyos nyelvet, elvárják, hogy egy másik nyelven szólítsák meg őket. Más esetekben azonban súlyos probléma lehet, ha valakit nem értenek meg a korházban, a közhivatalokban vagy a hadseregben. Belgium fennállásának első ötven évében a kormány törvényileg támogatta a francia nyelvet, mint az ország egyetlen hivatalos nyelvét. Történt ez annak ellenére, hogy a flamandok alkották a belga népesség többségét. Ugyanakkor a 20. században – különösen a francia térhódítás és a flamand gazdasági fellendülés kezdetekor – a nyelvvel kapcsolatos tör-

vényi szabályozás ellentétes irányt vett, s a holland került előtérbe. Ilyen és ehhez hasonló esetekben lényeges különbséget tenni a törvényi szabályozás és a megvalósuló gyakorlat között is. A nyelvhasználatot szabályozó törvények az 1960-as évek előtt nem jutottak érvényre Belgiumban. Helsinkiben közügyek intézésekor a törvények lehetővé teszik a svéd használatát, ennek ellenére pillanatnyilag sok svéd azonosul a nagyon is gyakorlatias megközelítéssel, hogy még mindig jobb, ha ők követelik meg a finn használatát, mintha az ügyintézők követelnék meg a svéd használatát. Így Finnországban kisebb jelentőségű ügyekben a nyelvhasználati jogok kimondatlanul is léteznek. Ezzel szemben Montrealban az 1970-es években bevezetett nyelvhasználati törvények visszafordították azt a társadalmi folyamatot, amely az angol nyelv használatát preferálta. Ezekből a példákból is kiderülhet, hogy ilyen kérdésekben az állam szerepe eltérő lehet. Bizonyos esetekben a regionális államok döntései erősítik a nyelvi különbségeket, míg máshol ezek kevésbé befolyásosak, s ezért az informális társadalmi gyakorlatok el is nyomhatják és meg is erősíthetik őket.

Nemzetközi erők

Gdańsk-hoz és Breslau-hoz hasonló városokban a társadalmi folyamatok és az állami beavatkozás mértéke semmiségnek tűnik ahhoz a zűrzavarhoz képest, ami a világ más területein jellemző. Vegyük példának Thesszalonikit, amely évszázadokon keresztül török város volt, és csak az 1912–1913 között dúló balkáni háború után csatolták Görögországhoz, annak ellenére, hogy a lakosság csupán egynegyede görög. Mind közül a tömegmészárlás a legdurvább kísérlet a vitatott városok helyzetének rendezésére – mint tudjuk, sok európai városban ez vetett véget a zsidóság jelenlétének. Gondoljunk csak bele, mi történt volna akkor, ha a 19. század végén több szlovén és horvát telepedett volna le Triesztben. Mi lett volna, ha ezek sokkal ellenállóbbak az olasz befolyással szemben, és ha az olasz fasisztáknak több mint két évtized állt volna rendelkezésükre, hogy a hatalmuk megerősítését kierőszakolják. 1945-ben Triesztet így nyilvánvalóan inkább szláv városnak tekintették volna azokban a hetekben, amikor a város Tito uralma alatt állt. Akkor a szövetséges csapatok feltehetően kevésbé tartották volna fontosnak, hogy Trieszt ne kerüljön jugoszláv fennhatóság alá, és hogy Olaszországhoz tartozzon. Habár Ahmedabad muszlim lakossága ma már nem

törekszik a város nemzeti státuszának megváltoztatására, India és Pakisztán viszonya továbbra is hatással van az etnikai konfliktus aktuális állapotára.

Összegzés

Jelen szövegben egy történelmi esettanulmány került bemutatásra annak érdekében, hogy a vizsgált jelenség kapcsán felfedezhető hasonlóságokat és különbségeket teljességében feltárjuk. Célunk volt ama tényezők vizsgálata, amelyek hatással lehetnek a vitatott városok kialakulására. Így szóba kerültek a nemzetközi beavatkozás lehetőségei, a különböző állami beavatkozások módjai, valamint demográfiai, gazdasági, társadalmi és kulturális gyakorlatok, amelyeket összességében társadalmi folyamatoknak (social processes) fogtunk fel. Ha a vizsgálat végén lehetséges egyetlen tanulság megfogalmazása, akkor az lehet, hogy a társadalmi-gazdasági determinizmus és a „történelmi események egységességének” elvei nem helytállóak, hiszen ezek is csak részesei egy folyton változó kapcsolatrendszer mintázatainak. A társadalmi folyamatok, amelyek minden itt vizsgált esetben lényegesek, hasonló módon működnek, és központi szerepet játszanak a történelmi folyamatok megértésében. Ugyanakkor minden példában felfedezhetünk olyan tényezőket is – helyi sajátosságok, emberi tényezők, eltérő lehetőségek –, amelyek összefüggésbe hozhatóak ezekkel a folyamatokkal, miközben különleges és egyéni helyzetek születnek.

Fordította Guld Ádám

Ajánlott olvasmányok

- Babel, R.C. 1988 *Between East and West: Trieste, the United States and the Cold War, 1941–1954*. London: Duke University Press.
- Bollens, S.A. 2000 *On Narrow Ground: Urban Policy and Ethnic Conflict in Jerusalem and Belfast*. Albany: State University of New York Press.
- Cieslak, E. – Biernat, C. 1988 *History of Gdansk*. Gdansk: Wydawnictwo Morskie.
- Dumper, M. 1997 *The Politics of Jerusalem since 1967*. New York – Chichester: Columbia University Press.
- Engman, M. – Carter, E.W. – Hepburn, A.C. – Pooley, C.G. eds. 1992 *Ethnic Identity in Urban Europe*. New York: New York University Press.
- Farrell, S. 2000 *Rituals and Riots: Sectarian Violence and Political Culture in Ulster, 1784–1886*. Lexington: University Press of Kentucky.
- Gardner-Chloros, P. 1991 *Language Selection and Switching in Strasbourg*. Oxford: Clarendon Press.
- Germain, A. – Rose, D. 2000 *Montréal: the Quest for a Metropolis*. Chichester: John Wiley.
- Grass, G. 1962 *Die Blechtrommel (1st edn 1959)*. Engl. edn. *The Tin Drum*. London: Secker & Warburg.
- Hametz, M. 2005 *Making Trieste Italian, 1918–1954*. London: Royal Historical Society.
- Hepburn, A.C. 1996 *A Past Apart: Studies in the History of Catholic Belfast, 1850–1950*. Belfast: Ulster Historical Foundation.
- Hepburn, A.C. 2004 *Contested City in the Modern West*. London: Palgrave Macmillan.
- Kimmich, C.M. 1968 *The Free City: Danzig and German Foreign Policy 1919–34*. New Haven: Yale University Press.
- Klein, M. 2001 *Jerusalem: the Contested City*. London: Hurst & Co.
- Kotek 1996a: Kotek, J. – Susskind, S. – Kaplan, S. eds. *Brussels and Jerusalem: from Conflict to Solution*. Jerusalem: Truman Institute.
- Kotek 1996b: Kotek, J. ed. *L'Europe et ses villes-frontières*. Brussels: Editions Complexe.
- Laitin, D.D. 1997 Linguistic Revival: Politics and Culture in Catalonia. *Comparative Studies in Society and History* vol. 31:297-317.
- Laponce, J.A. 1987 *Languages and their Territories*. London: University of Toronto Press.
- Levine, M.V. 1990 *The Reconquest of Montreal: Language Policy and Social Change in a Bilingual City*. Philadelphia, Temple University Press.
- Mattar, P. 1988 *The Mufti of Jerusalem: Al-Hajj Amin al-Husayni and the Palestinian National Movement*. New York: Columbia University Press.
- Roman, M. – Weingrod, A. 1991 *Living Together Separately: Arabs & Jews in Contemporary Jerusalem*. Princeton: University Press.
- Sancton, A. 1985 *Governing the Island of Montreal: Language Differences & Metropolitan Politics*. Berkeley: University of California Press.

- Sluga, C. 2001 *The Problem Trieste and the Italo-Yugoslav Border: Difference, Identity and Sovereignty in Twentieth-century Europe*. Albany: State University of New York Press.
- Spolsky, B. – Cooper, R.L. 1991 *The languages of Jerusalem*. Oxford: Clarendon Press.
- Tighe, C. 1990 *Gdansk: National Identity in the Polish-German Borderlands*. London: Pluto Press.
- Tomelty, J. 1953 *The Apprentice*. London: Jonathan Cape.
- Wasserstein, B. 2001 *Divided Jerusalem: the Struggle for the Holy City*. London: Profile Books.
- Witte, E. – Beardmore, H. B. eds. 1987 *The Interdisciplinary Study of Urban Bilingualism in Brussels*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.

Abstract

A. C. Hepburn (2006) Ethnicity and Power in Contested Cities: the Historical Experience. Urban Update, no.7:2-7.

A városok megjelenésüktől fogva kitüntetett szerepet játszottak az emberiség történelme során. A városok lakossága sajátos közösséget alkot, amelyben a közelség és a távolság egyszerre vannak jelen. Ez különösen igaz azokra a városokra, ahol az etnikailag vegyes népesség egyes csoportjai önként választják az elkülönülés stratégiáját, illetve ott, ahol a szegregációt egy domináns pozícióban lévő népcsoport kényszeríti ki. Ilyen helyzetekben előfordul, hogy a lakosság a békés együttélés útját választja, úgymint Brüsszelben és Montrealban, máshol az erőszakos megoldások jutnak érvényre, úgymint Gdańsk és Trieszt esetében. A.C. Hepburn *Etnicitás és hatalom viszonya vitatott helyzetű városokban: a történelmi tapasztalat* című szövege ilyen és ezekhez hasonló példákon keresztül vizsgálja azt a kérdést, milyen társadalmi, kulturális és politikai folyamatok működnek a fent említett problémák hátterében.

Guld Ádám